

شیوه‌های تربیت دینی دختران در جهان امروز

حجت الاسلام والمسلمین کاظم مطلبی*

اشاره

شرایط زندگی در عصر حاضر، به شکلی است که حضور زنان و دختران در همه امور اجتماعی اجتناب‌ناپذیر شده است و قشر زنان و دختران، نزدیک به نیمی از نیروهای فعال و کارآمد جامعه را تشکیل می‌دهند. در این شرایط، وجود برخی مسائل و آسیب‌های فردی و اجتماعی، همچون: فرار از خانه، روابط نامشروع، ازدواج ناموفق و طلاق، دامنگیر جامعه دختران و زنان شده است که پیامدهای ناگواری را در جامعه به دنبال خواهد داشت.^۱ بنابراین، در چنین شرایطی توجه به تربیت درست و اسلامی دختران، امری ضروری بوده و موجبات رشد، بالندگی و امنیت جامعه را در پی خواهد داشت.

الف. نقطه شروع

شاید بتوان گفت شروع تربیت فرزند، از زمان انعقاد نطفه آغاز می‌شود و چنین

* دانش‌آموخته سطح ۳ حوزه علمیه و پژوهشگر سبک زندگی.

۱. محمد احسانی، «تربیت زنان و دختران در سیره معصومین (علیهم‌السلام)»، ماهنامه طوبی، ش ۲۶،

مسئولیتی، متوجه مادر است. خداوند متعال وظایف و دستورات و راهنمایی‌هایی را برای مادر در زمان بارداری و شیردهی^۱ قرار داده است. در این مدت، کودک مستقیماً از مادر تغذیه می‌کند و مادر مسئول حفظ دو نفر است و دو تکلیف دارد؛ یکی برای خود و دیگر برای کودک. او موظف است که غذای حلال به کودک بدهد و خود نیز از حلال مصرف کند؛ زیرا تغذیه مادر، در شیر او اثر می‌گذارد. این قاعده، در غذای روح نیز جاری است؛ چراکه فکر و اندیشه گناه و حرام و همچنین خاطرات تلخ مادر، در فرزند او تأثیر بدی خواهد گذاشت. بنابراین، هر مادری موظف است که اندیشه‌ها و بینش‌های خود را تعالی بیشتری بخشد.^۲

محمدتقی مجلسی که از علمای بزرگ اسلام است، در تربیت فرزندش اهتمام فراوان داشت. شبی برای نماز و عبادت به مسجد جامع اصفهان رفت و فرزند خود را نیز به همراه برد. فرزند بازیگوش در حیاط مسجد ماند و به بازی پرداخت. وی مشک پُر از آبی را که در گوشه حیاط مسجد قرار داشت، با سوزن سوراخ کرد و آب آن را به زمین ریخت. با تمام شدن نماز، وقتی پدر از مسجد بیرون آمد، با دیدن این صحنه، ناراحت شد. دست فرزند را گرفت و به سوی منزل رهسپار شد. رو به همسرش کرد و گفت: «می‌دانید که من در تربیت فرزندم دقت بسیار داشته‌ام. امروز عملی از او دیدم که مرا به فکر واداشت. با اینکه در مورد غذایش دقت کرده‌ام که از راه حلال به دست بیاید، نمی‌دانم به چه دلیل دست به این عمل زشت زده است! حال بگو چه کرده‌ای که فرزندمان چنین کاری را مرتکب شده است.»

زن کمی فکر کرد و عاقبت گفت: «راستش هنگامی که فرزندمان را در رحم

۱. سوره بقره، آیه ۲۳۳.

۲. عبدالله جوادی آملی، زن در آینه جمال و جلال، ص ۱۳۶.

داشتم، یک بار وقتی به خانه همسایه رفتم، درخت اناری که در خانه‌شان بود، توجه مرا جلب کرد. سوزنی را در یکی از انارها فرو بردم و مقداری از آب آن را چشیدم.» پدر با شنیدن سخن همسرش، آهی کشید و به راز مطلب پی برد.^۱

ب. اهداف تربیت

تربیت، یعنی مدیریت اراده. هدف از تربیت دختران در اسلام، علاوه بر خودسازی و پرورش باورهای دینی، آشنایی آنان با مهارت‌ها و شیوه‌های زندگی است؛ تا در زندگی آینده‌شان به عنوان یک همسر، مادر و شهروند موفق جامعه اسلامی نقش آفرینی نمایند.^۲ بنابراین، در تربیت دختران، چهار هدف از اهمیت خاص برخوردار است:

۱. تربیت اندیشه

از آنجایی که تربیت دختران در خانواده، غالباً جهت‌گیری احساسی و عاطفی دارد و آنان بیشتر به اطاعت و پذیرش تشویق می‌شوند، زمینه رشد عقلی و تجربه اندیشه‌ورزی کمتری نسبت به پسران دارند. بنابراین، توجه به رشد و تقویت تعقل دختران امری ضروری است؛ چرا که آنان مادران و مربیان جامعه آینده هستند و بیش از دیگران به تفکر و تعقل نیاز دارند تا بتوانند هم خود و هم فرزندان خویش را از گمراهی و لغزش بازدارند.^۳

۲. تربیت ایمانی

آنچه در تربیت دینی مورد توجه است، رشد و تقویت باورها و ارزش‌های دینی

۱. حسین مظاهری، خانواده در اسلام، ص ۱۶۱.

۲. ر.ک: داوودی، سیره تربیتی پیامبر ﷺ و اهل بیت ، ج ۲، ص ۳۴؛ حاجی ده‌آبادی و جعفری، «مسائل تربیتی دختران از منظر قرآن و روایات»، بانوان شیعه، ش ۱۸؛ محمد احسانی، «تربیت زنان و دختران در سیره معصومین »، ماهنامه طوبی، ش ۲۶، ص ۶۷.

۳. حاجی ده‌آبادی و جعفری، «مسائل تربیتی دختران از منظر قرآن و روایات»، بانوان شیعه، ش ۱۸.

است. با پرورش دینی و آموزه‌های اعتقادی و عبادی، بذر ایمان در دختران نهادینه خواهد شد؛ به دیگر سخن، تربیت ایمانی، یعنی همیشه و همه جا با خدا زیستن و به یاد خدا بودن. رسیدن به چنین بینشی، موجب می‌شود تا دختران به تقوای الهی نایل شده و زیست مؤمنانه‌ای را تجربه کنند.

پیامبر گرامی اسلام ﷺ فرموده:

افتحوا علی صبیانکم أوّل کلمةٍ بـ لا إله إلا الله؛^۱ ... زبان کودکانان را نخستین بار با کلمه «لا إله إلا الله» باز کنید.

همچنین امام باقر و امام صادق علیهما السلام فرموده‌اند:

چون پسر به سه سالگی رسید، باید به او بگویند: هفت مرتبه بگو: لا إله إلا الله. سپس، رهایش کنند تا سه سال و هفت ماه و بیست روز او کامل شود. سپس، باید به او بگویند: هفت مرتبه بگو: محمد رسول الله. پس، او را رها کنند تا چهار سالش تمام شود. آن‌گاه باید به او بگویند: هفت مرتبه بگو: صلی الله علی محمد وآله. سپس، رهایش کنند تا پنج سال او تمام شود. آن‌گاه از او پرسند: دست چپ و راست کدام است؟ اگر شناخت، باید صورتش را به سمت قبله برگردانده، به او بگویند: سجده کن. سپس، رهایش کنند تا هفت سال او تمام شود. پس، وقتی هفت سال او تمام شد، باید به او بگویند: صورت و دو دست را بشوی.^۲

۳. تربیت احساس و عاطفه

با توجه به پژوهش‌های صورت‌گرفته، علت فرار دختران، کمبود محبت و عدم احساس تعلق و وابستگی عاطفی با اعضای خانواده بیان شده است. همچنین،

۱. محمد محمدی ری‌شهری، حکمت‌نامه کودک، ص ۱۳۸.

۲. صدوق، من لا یحضره الفقیه، ج ۱، ص ۲۸۱.

دلیل دوستی‌های نامشروع دختران و پسران نیز همین عامل است.^۱ بنابراین، توجه به احساسات و عاطفه دختران و پرورش صحیح آن، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده که در پرتوی محبت و مهربانی اعضای خانواده، به‌ویژه مادر میسر خواهد بود. از سوی دیگر، مدیریت و رهبری صحیح احساسات و عاطفه در دختران، موجب شایستگی آنان در وظایفشان می‌شود؛ زیرا دختران امروز، مادران و مربیان آینده‌اند و پرورش عاطفی در آنان برای ایفای نقش همسری مادری، از ضروریات تربیتی به شمار می‌آید.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَحْبُّوا الصَّبِيَانَ وَأَرْحَمُوهُمْ وَإِذَا وَعَدْتُمُوهُمْ شَيْئًا فَفُوا لَهُمْ فَإِنَّهُمْ لَا يَذُرُونَ إِلَّا أَنْتُمْ تَرْزُقُونَهُمْ؛^۲ رسول اکرم ﷺ فرمود: کودکان را دوست بدارید و به آنها مهربانی کنید و هرگاه به آنان وعده دادید، وفا نمایید؛ زیرا آنها شما را روزی‌دهنده خود می‌دانند.

۴. تربیت اخلاقی

نقش الگویی زن در جامعه، بسیار بااهمیت است؛ زیرا تأثیرگذاری او، چه در نقش همسر و مادر و چه به عنوان شهروند جامعه اسلامی، انکارناپذیر است. تربیت اخلاقی دختران، مهم است؛ چه اینکه اگر آنان پاک و مهذب باشند، پسران نیز پاک و مهذب خواهند بود.^۳ بنابراین، پرورش فضیلت‌های اخلاقی همچون: صبر، حیا، عفت، گذشت، عزت نفس، بخشش، صداقت، مسئولیت‌پذیری، قناعت و آراستگی ظاهری در رشد و کمال انسانی دختران

۱. فرحناز فردوسیان و علی اصغر مهری، «بررسی علل فرار دختران از منزل و ارائه راهکارهایی برای مقابله با آن»، فصلنامه علمی تخصصی دانش انتظامی، ش ۷؛ فاطمه زواره‌ای، «عوامل مؤثر بر فرار دختران از خانه»، پژوهشنامه مددکاری اجتماعی، ش ۷.

۲. کلینی، الکافی، ج ۶، ص ۴۹.

۳. علی قائمی، اسلام و تربیت دختران، ص ۱۲۸.

نقش بسزایی ایفا می کند.

ج. شیوه‌های تربیتی دختران

آنچه در تبیین شیوه‌های تربیتی فرزندان مهم است، توجه به نگرش و رفتارهای والدین به عنوان مولفه‌ای تأثیرگذار در تربیت است؛ به عبارت دیگر، هر آنچه در سبک و شیوه زندگی والدین، به خصوص مادر، در منظر دختر خانه است، بر تربیت او مؤثر خواهد بود. با توجه به این امر، می توان روش‌های تربیتی را در شش عنوان: الگودهی، احترام و تکریم، بازی، تغافل، نصیحت و موعظه، تشویق و تنبیه، بیان نمود.

۱. الگودهی

الگوهای تربیتی، همان رویکردهای کلی است که شاکله و روح حاکم بر رفتار والدین و مربیان را تشکیل می دهد. دانشمندان چهار الگوی تربیتی برای فرزندان ارائه نموده‌اند.^۱ در اینجا ضمن اشاره به این چهار مورد، الگوی پنجمی را نیز یادآور می شویم که به نظر نویسنده از سایر الگوها، کامل تر است.

یک. الگوی تربیتی مبتنی بر سخت‌گیری

فرزندانی که با این شیوه تربیت می شوند، از نظر عاطفی و روانی، دچار اضطراب و افسردگی خواهند شد؛ چون کمتر محبت می بینند؛ البته به جهت سخت‌گیری، شاید افرادی پُرتلاش و مسئولیت‌پذیر شوند.

دو. الگوی تربیتی مبتنی بر محبت و عدم قاطعیت

در این الگو، حق، همیشه با فرزند است و هرچه می خواهد، در اختیارش

۱. پل هاک، موفقیت در تربیت فرزندان، ص ۶۱.

می‌گذارند. فرزندان که با این شیوه تربیت می‌شوند، انسان‌هایی ضعیف‌النفس، وابسته و پُرتوقع خواهند شد و در برابر مشکلات، مقاوم و صبور نیستند. این افراد در زندگی خانوادگی و اجتماعی، به‌شدت دچار مشکل خواهند شد؛ هرچند از نظر عاطفی، کمتر احساس کمبود کنند.

ناز پرورده تنعم نبرد راه به دوست

عاشقی شیوه مردان بلا کش باشد^۱

سه. الگوی تربیتی مبتنی بر عدم محبت و عدم قاطعیت

فرزندان که با این شیوه تربیت می‌شوند، به لحاظ عاطفی، دچار اختلال هستند؛ زیرا محبت نمی‌بینند و به دلیل اینکه قاطعیت در تربیت آنان وجود نداشته است، احتمال بزهکاری و رفتارهای ناهنجار در آنان بسیار بالاست.

چهار. الگوی تربیتی مبتنی بر محبت و قاطعیت

دانشمندان، این الگو را بهترین الگوی تربیت کودک می‌دانند؛ زیرا در این شیوه، فرزندان، هم به لحاظ عاطفی تأمین می‌شوند و هم افرادی پرتلاش، صبور و مسئولیت‌پذیر خواهند شد.

پنج. الگوی تربیتی مبتنی بر محبت، قاطعیت و کرامت

بر اساس منابع اسلامی، الگوی پنجمی قابل ارائه است. این الگو، مبتنی بر محبت، قاطعیت و کرامت است. مهم‌ترین ویژگی این الگو، «تکریم» است. تکریم، به معنای احترام‌گذاشتن به فرزند و ارزش قائل شدن برای اوست. کودک یا نوجوانی که محترم شمرده شود، به احساس خودآرزشمندی، عزت و کرامت نفس دست می‌یابد و خود را به گناه و زشتی‌ها آلوده نمی‌کند.

۱. غزلیات حافظ، تصحیح: خطیب رهبر، ص ۲۱۵، ش ۱۵۹.

مَنْ كَرَّمَتْ عَلَيْهِ نَفْسُهُ هَانَتْ عَلَيْهِ شَهَوَاتُهُ؛^۱ هر کس احساس بزرگواری کند خواهش های نفسانی برایش بی مقدار می نماید. اولین و مهم ترین الگوی تربیتی برای یک دختر، مادر اوست. یک مادر چه بخواهد و چه نخواهد، فرزند دخترش، به خصوص در دوران کودکی، از او تقلید می کند. شیوه الگودهی برای دختران، اثر تربیتی بیشتری دارد؛ زیرا آنان در آینده نقش های مادری و همسری را بر عهده خواهند گرفت. بنابراین، شاید اولین قدم مؤثر در تربیت فرزندان، اصلاح رفتار والدین، به ویژه مادر است. رفتار مادر با پدر، نوع آرایش و پوشش مادر در خانه و اجتماع، ادبیات کلامی مادر با دیگران و خلاصه شخصیت ظاهری و باطنی مادر، از جمله مواردی است که همیشه در مقابل دیدگان فرزندان است.^۲

۲. احترام و تکریم

فرزند شما، دختر باشد یا پسر، زشت باشد یا زیبا، باهوش باشد یا کم هوش، باید او را پذیرفت و حرمت و کرامت او را ارج نهاد؛^۳ زیرا این کرامت را خداوند در بدو خلقت به او داده^۴ و او نیازمند احترام و تکریم است. تکریم و بزرگداشت فرزند، از شیوه های زمینه سازی و شخصیت دادن به جایگاه و منزلت او در خانواده و جامعه است. اهمیت این موضوع به ویژه در دوران نوجوانی، بسیار نمود پیدا می کند؛ زیرا در این دوره، او به دنبال کسب هویت است. از ویژگی

۱. ابن شعبه حرانی، تحف العقول، ص ۲۷۸.

۲. محمدرضا شمشیری، «تربیت دختران در آئینه روایات معصومین (علیهم السلام)»، فصلنامه تحقیقات جدید در علوم انسانی، ش ۹، ص ۱۳۹.

۳. علی قائمی، اسلام و تربیت دختران، ص ۲۵۰.

۴. سوره اسراء، آیه ۷۰.

مهم این روش، به‌ویژه در تربیت دختران، بهره‌مندی والدین از محبت کلامی و غیرکلامی در روابط خود با دختران است؛^۱ به عبارت دیگر، مهرورزیدن به دختران نوجوان، نوعی تکریم شخصیت آنان است. بنابراین، تلاش کنیم که متناسب با روحیات و خلیقات نوجوان، هویت او را گرمی بداریم تا او را در مسیر صحیح هدایت نماییم.^۲

رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «أَكْرِمُوا أَوْلَادَكُمْ وَأَحْسِنُوا أَدَبَهُمْ يَغْفَرْ لَكُمْ؛^۳ فرزندان خود را احترام کنید و با آنان مؤدب برخورد نمایید. تا خداوند شما را بیامرزد.»

در ادامه، به نمونه‌هایی از تکریم فرزندان اشاره می‌کنیم:

- سلام کردن به کودکان؛^۴
- اجازه خواستن از کودکان برای استفاده از وسایل آنها؛
- پذیرش دعوت کودکان و دعوت از آنان برای مهمانی؛
- با احترام صدا کردن؛
- شرکت در بازی کودکان؛
- مشورت گرفتن از آنها در برخی امور.

۳. بازی

بازی، از نیازهای طبیعی کودک و عاملی مهم در رشد او به شمار می‌آید. توجه به بازی کودکان و همراه شدن با آنان، از سفارش‌های پیامبر رحمت صلی الله علیه و آله است.

۱. طبرسی، مکارم الأخلاق، ص ۲۲۱.

۲. محمدرضا شمشیری، «تربیت دختران در آئینه روایات معصومین علیهم السلام»، فصلنامه تحقیقات جدید در علوم انسانی، ش ۹، ص ۱۳۹.

۳. طبرسی، مکارم الأخلاق، ص ۲۲۲.

۴. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «پنج چیز است که تا هنگام مرگ از آنها دست بر نخواهم داشت: ... سلام کردن به کودکان، تاسنتی باشد پس از من.» (صدوق، امالی، ص ۷۱)

«مَنْ كَانَ عِنْدَهُ صَبِيٌّ فَلْيَتَّصَبْ لَهُ؛^۱ کسی که کودکی دارد، باید با او بازی کند.»
چونکه با کودک سر و کارت فتاد

هم زبان کودکان باید گشاد^۲

این شیوه، بیشتر در مرحله تمهید و آماده‌سازی، یعنی سنین کودکی و نوجوانی فرزندان مورد استفاده قرار می‌گیرد. کودکان در هنگام بازی، بسیاری از مهارت‌های زندگی آینده‌شان را می‌آموزند؛ به بیان دیگر، بازی، ابزاری است که موجب افزایش ادراک و شناخت کودک به خود و دیگران می‌شود. همچنین، در بازی می‌توان به نقاط ضعف و قوت دختران پی برد؛ برای نمونه، دختران احساسات، عواطف و محبت خود را در بازی با عروسک یا همسالانشان بروز می‌دهند. بنابراین، اگر یک مادر به جایگاه بازی در تربیت کودک خود توجه داشته، مهارت‌های لازم را در این امر فرا گرفته باشد، به گسترده‌ترین توانمندی دست یافته است.^۳

امام صادق علیه السلام فرمود: «دَعِ ابْنَكَ يَلْعَبُ سَبْعَ سِنِينَ، وَيُؤَدِّبُ سَبْعَ سِنِينَ وَالزَّمَهُ نَفْسَكَ سَبْعَ سِنِينَ...»؛^۴ بگذار فرزندت هفت سال بازی کند، هفت سال تربیت شود و هفت سال، او را با خود، همراه بدار...»

۴. تغافل

تغافل، شیوه‌ای از برخورد والدین با رفتارهای نامطلوب فرزندان است؛ یعنی

۱. صدوق، من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۴۸۳؛ همچنین، امام علی علیه السلام فرمود: «مَنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ صَبًا؛ کسی که فرزندی دارد، باید با او کودکی کند.» (کلینی، الکافی، ج ۶، ص ۵۰)
۲. مولوی، مثنوی معنوی، دفتر ۴، بیت ۲۵۷۷.
۳. حسینی‌زاده، سیره تربیتی پیامبر صلی الله علیه و آله و اهل بیت علیهم السلام، ج ۱، تربیت فرزند، ص ۱۲۲.
۴. صدوق، من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۴۹۲.

چشم‌پوشی و نادیده‌گرفتن این گونه رفتارها. غالباً فرزندان دختر، شرم و حیای بیشتری نسبت به پسران دارند. از این رو، استفاده از این شیوه، تأثیر مطلوب‌تری در حذف رفتارهای منفی آنان خواهد داشت.

۵. نصیحت و موعظه

انسان به دلیل ویژگی‌های مادی زندگی خود، همیشه در معرض جهل، غفلت، گمراهی و فساد قرار دارد. بهره‌گیری از پند، موعظه و نصیحت، در غفلت‌زدایی او بسیار مؤثر خواهد بود. دختران نیز از این قاعده مستثنا نیستند؛ بلکه به لحاظ وابستگی عاطفی به والدین، نصیحت‌پذیرترند. بنابراین، در تربیت دختران، بهره‌گیری از پند، موعظه و نصیحت، بسیار اثربخش خواهد بود. در منابع دینی، از موعظه به عنوان: زنده‌کننده قلب، بیداربخش، جلادهنده دل و برطرف‌کننده غفلت نام برده شده است.^۱

۶. تشویق و تنبیه

تشویق و تنبیه، یک نوع ابزار تربیتی است؛ اما به دلیل کاربرد فراوان و نتیجه‌بخش بودن آن، به عنوان یک روش مطرح می‌شود. با بهره‌گیری از این شیوه می‌توان رفتارهای مطلوب را تثبیت کرد و رفتارهای نامطلوب را حذف نمود. برخی از والدین در استفاده از تشویق و تنبیه، زیاده‌روی می‌کنند و یا در جای مناسب، تشویق یا تنبیه مناسب را به‌کار نمی‌برند و نتیجه‌ای هم نمی‌گیرند. بنابراین، استفاده بجا و مناسب از تشویق و تنبیه، شرط لازم در این روش است تا در نهایت، رفتارهایی بر اساس تعقل و تفکر را ثمر بخشد.^۲ آنچه در این شیوه حایز

۱. داوودی، سیره تربیتی پیامبر ﷺ و اهل بیت علیهم‌السلام، ج ۲، تربیت دینی، ص ۱۹۴.

۲. محمدرضا شمشیری، «تربیت دختران در آئینه روایات معصومین علیهم‌السلام»، فصلنامه تحقیقات جدید در علوم انسانی، ش ۹، ص ۱۳۹.

اهمیت است و نتیجه را دوچندان می‌کند، بهره‌گیری از ابزار محبت و مهرورزی است؛ به این معنا که هم در تشویق و هم در تنبیه، روح حاکم بر رفتار مربی، محبت و عشق باشد. از این شیوه، در بسیاری از موضوعات همچون: رعایت نظم، حیا و عفاف می‌توان بهره گرفت.

رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود: «جُبِلَتِ الْقُلُوبُ عَلَى حُبِّ مَنْ أَحْسَنَ إِلَيْهَا وَبُغِضَ مَنْ أَسَاءَ إِلَيْهَا»^۱ دل‌ها بر دوست داشتن کسی که به آنها نیکی کند و نفرت داشتن از کسی که به آنها بدی کند، سرشته شده‌اند.»

همچنین، رسول مهربانی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرموده: «مَنْ فَوَّحَ ابْنَتَهُ فَكَأَنَّمَا أَعْتَقَ رَقَبَةً مِنْ وُلْدِ إِسْمَاعِيلَ»^۲ کسی که دخترش را خوشحال کند، مثل آن است که بنده‌ای از فرزندان اسماعیل را آزاد کرده باشد.»

گویند خانواده‌ای از دست فرزند شرورشان کلافه شده بودند و پدر نیز هر بار او را به باد کتک می‌گرفت؛ به امید اینکه بر اثر تنبیه، دست از کارهای زشتش بردارد؛ اما فایده‌ای نداشت. روزی پدری که از دست فرزند شرورش به تنگ آمده بود، دست فرزند خود را گرفت و نفس‌زنان، نزد حضرت ابوالحسن عَلَيْهِ السَّلَامُ آورد و از وی شکایت کرد. حضرت فرمود: «فرزندت را نزن.» مرد از خودش پرسید: پس، چگونه فرزندم را تربیت کنم! امام ادامه داد: «برای ادب‌کردنش از او دوری و قهر کن.»^۳ امام فرمود: «ولی مواظب باش که قهرت زیاد طول نکشد و هرچه زودتر با فرزندت آشتی کن.»^۴

۱. ابن‌شعبه حرانی، تحف العقول، ص ۳۷.

۲. طبرسی، مکارم الأخلاق، ص ۲۲۱.

۳. حلی، عده‌الداعی، ص ۸۹.

۴. بذرافشان، صد حکایت تربیتی، ص ۱۸.